

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.502.004 у Науково-дослідному інституті
вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Стасиса Національної академії правових
наук України*

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук,
професора Мариніва Володимира Івановича
на дисертацію Березюк Вікторії Володимирівни
на тему «Фіксування судового провадження як гарантія права на
справедливий суд у кримінальному процесі»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Впровадження сучасних інформаційних технологій в усі сфери суспільного життя не могло оминути й сферу кримінального провадження. У цій царині необхідно забезпечувати основоположне право особи на справедливий суд, яке найбільш повно реалізується на судових стадіях кримінального провадження. З огляду на вказане до числа загальних зasad кримінального провадження віднесено гласність і відкритість судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій, ст. 27 КПК України.

Хоча проблематика реалізації цієї засади досліджувалася у роботах багатьох вітчизняних вчених-процесуалістів, зокрема Ю. М. Грошевого, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, М. І. Сірого, Л. Д. Удалової, О. Г. Шило, М. Є. Шумила та інших, однак у вітчизняній науці кримінального процесу до цього часу не здійснено комплексного наукового аналізу засади гласності і відкритості судового провадження та повного фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій. Тож рецензована праця стала першою у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексною

роботою з дослідження фіксування судового провадження як гарантії права на справедливий суд у кримінальному процесі.

Про актуальність рецензованої роботи свідчить і її **зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами**. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки.

У дисертації використано широкий спектр сучасних **методів дослідження**: діалектичний, історичного аналізу, порівняльно-правовий, герменевтичний, узагальнення, аналогії, системного аналізу, системно-структурний, методи формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування), прогностичний. Методологічний плюралізм дослідження дозволив забезпечити його всебічність, об'єктивність та повноту й отримати нові науково обґрунтовані результати.

Емпіричною базою дослідження послугували рішення Європейського Суду з прав людини, Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, судова практика Верховного суду України та інших судів України, рішення Верховного Суду, а також власний десятирічний досвід діяльності авторки на посаді судді. Ретельний аналіз такого обсягу матеріалів дозволив отримати достовірні результати дослідження та сформувати науково обґрунтовані пропозиції за його підсумками. У цьому контексті заслуговує на схвалення здійснена дисертанткою широка ілюстрація досліджених матеріалів практики, яка знайшла відображення на сторінках роботи.

Дисерантка завдяки правильно обраній методології дослідження та надійній емпіричній базі змогла достатньо повно проаналізувати предмет дослідження та досягнути його мети, яка полягала в отриманні наукового

результату у вигляді науково обґрунтованих висновків щодо фіксування судового провадження як гарантії права на справедливий суд у кримінальному процесі.

Обґрунтованість наведених у дисертації наукових положень, висновків та пропозицій, їхня новизна. План та структура, за якими проводилося дослідження, логічно пов'язані з метою, об'єктом і предметом роботи та обумовлюють його визнання комплексним і повним. Робота складається зі вступу, трьох розділів із десятма підрозділами, списком використаних джерел (172 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 257 сторінок, 196 з яких – основний текст.

У **розділі 1** роботи розкрито сутність фіксування судового провадження як гарантії забезпечення права на справедливий суд в Україні: розглянуто генезу розвитку вітчизняного законодавства і наукової думки щодо фіксування судового провадження; визначено поняття і з'ясовано функціональне призначення фіксування судового провадження; охарактеризовано зміст і форми фіксування судового провадження; проаналізовано загальні правила фіксування судового провадження.

У **розділі 2** дисертації досліджено співвідношення фіксування судового провадження з іншими процесуальними гарантіями. Авторка зосередила увагу на аналізі співвідношення досліджуваної засади із: правом на справедливий судовий розгляд та правом на справедливий суд; з правом на публічний розгляд справи та проголошення рішення; з правом на розгляд справи протягом розумних строків; з гарантіями незалежності та безсторонності суду. Виокремлені групи питань, хоча і не вичерпують всіх можливих варіантів співвідношення фіксування судового провадження з процесуальними гарантіями у кримінальному провадженні, проте дають змогу розкрити основні, найбільш значущі властивості, які характеризують місце фіксування судового провадження в системі зasad кримінального провадження.

Розділ 3 присвячено дослідженню ролі учасників кримінального провадження у фіксуванні судового провадження як гарантії забезпечення права на справедливий суд в Україні. Вказана проблема розкрита авторкою у двох аспектах: роль суду у фіксуванні судового провадження та роль інших учасників процесу у фіксуванні судового провадження.

В результаті обрання вдалої композиційної структури роботи Вікторії Березюк вдалося повно і всебічно охопити проблеми, що входять до предмета дослідження, і розглянути їх в контексті реалізації права особи на справедливий суд.

Зокрема, у дисертації детально досліджено зміст специфічних кримінальних процесуальних відносин щодо фіксування судового провадження, на підставі чого виокремлено ознаки кожного елемента їх складу. Обґрунтовано, що суб'єктами фіксування є не лише суд, секретар судового засідання, а й інші особи, присутні в залі судового засідання, незалежно від наявності в них процесуального статусу; предметом фіксування провадження є процесуально значима інформація, зафікована на матеріальному носії, ознаками якої є об'єктивність, процесуальна значимість, повнота; різновидами діяльності щодо фіксування судового провадження є кримінальна процесуальна діяльність суду та секретаря судового засідання, діяльність інших учасників судового провадження та кожного, хто присутній в залі судового засідання, незалежно від процесуального статусу; мета фіксування провадження полягає в певному бажаному результаті, який має публічний характер і спрямований на дотримання прав та законних інтересівожної людини і громадянина, а також на забезпечення можливості відновлення прав і законних інтересів у разі їх порушення.

Заслуговує на увагу проведений автором аналіз правил фіксування судового провадження, до числа яких віднесено такі: повне фіксування має здійснюватися на всіх без винятку судових стадіях кримінального провадження; статус секретаря судового засідання та алгоритм його дій має бути визначений кримінальним процесуальним законом; відповідальна особа

зобов'язана створювати наприкінці кожного судового засідання матеріально-технічний носій, на якому зафіксовано перебіг судового провадження; процесуальна інформація, яка міститься на матеріально-технічному носії, має бути зафіксована в певному форматі, про який суд заздалегідь інформує сторони та інших учасників судового провадження; паперовий носій зафіксованої інформації має забезпечувати можливість точного відтворення інформації, що міститься на матеріально технічному носії; технічний носій та журнал судового засідання, на яких зафіксована процесуальна інформація, отримана в закритому судовому засіданні, мають створюватися, зберігатися та використовуватися в тому ж режимі, у якому таке засідання або його частина проводилися.

Мають наукову новизну висновки дисертантки про наявність двох самостійних видів фіксування судового провадження – «офіційного», яке здійснює суд (секретар судового засідання від імені суду), та «неофіційного», яке мають право здійснювати інші учасники судового провадження незалежно від наявності в останніх процесуального статусу. Розмежування між цими видами фіксування в дисертації проведено за: суб'єктами, формою, функціональними завданнями, умовами та повнотою здійснення; методом правового регулювання; природою правовідносин; порядком та умовами використання зафіксованої інформації. Загалом, характерною рисою дисертації є та велика увага, яку її авторка приділяє саме неофіційним формам фіксування, до яких вона відносить стенограму, нотатки, запис на портативні аудіо записуючі пристрої тощо. Слід погодитися із тим, що в перспективі «офіційні» та «неофіційні» засоби фіксування дедалі більше доповнююватимуть одне одного, що слугуватиме більш повному фіксуванню судового провадження.

Викликають науковий інтерес і міркування авторки щодо співвідношення зasad гласності та повного фіксування судового провадження. Попри те, що законодавець згадує їх в одному контексті, дисертантка віdstoює позицію щодо необхідності їх розмежування.

Характерно, що таке розмежування проводиться залежно від офіційності фіксування. Так, на думку дисертантки, фіксування судового провадження не судом є правовим механізмом, за допомогою якого може бути забезпечена гласність конкретного судового провадження. Натомість роль повного (офіційного) фіксування не обмежена розумінням її лише як складового елементу гласності і становить самостійну зasadу кримінального провадження.

Заслуговує на підтримку й висновок про те, що недотримання вимоги про повне фіксування судового провадження не є безумовною підставою для скасування судового рішення, однак може стати причиною такого скасування, а відтак, є необхідною умовою дотримання належної правової процедури під час судового провадження, яка, у свою чергу, є необхідною умовою задля забезпечення справедливого судового розгляду і є запорукою доступного, справедливого, незалежного, безстороннього та ефективного правосуддя. Це пояснюється тим, що фіксування судового провадження є необхідною умовою забезпечення належної правової процедури всього судового провадження, оскільки надає можливість об'єктивно встановити дотримання інших процедур.

Крім зазначених вище положень, у роботі містяться й інші висновки, рекомендації, які в сукупності і забезпечують належний ступінь наукової новизни дисертації.

Виклад у наукових публікаціях сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій. Основні положення та висновки дослідження, що виносяться на захист, були відображені у 6 одноосібних наукових статтях, опублікованих у 3-х українських наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України (при цьому кожна публікація має ідентифікатор DOI), а також в 1-му зарубіжному фаховому виданні, та здобули апробацію на всеукраїнських наукових заходах, втілившись у тезах 2 доповідей, розміщених у збірниках матеріалів відповідних науково-практичних конференцій.

Висновки та результати дисертації отримали широку апробацію, що підтверджується численними актами впровадження: Верховного Суду від 1 грудня 2021 р. № 859/0/158-21; кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна від 28 жовтня 2021 р.; Донецького державного університету внутрішніх справ від 20 жовтня 2021 р.; Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 28 жовтня 2021 р.; Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 6 серпня 2021 р.

Оформлення дисертації та дотримання академічної добросесності.

Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами для такого виду праць. Робота виконана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Сформульовані дисертанткою положення, висновки та пропозиції є аргументованими та логічно викладеними. У рецензованій роботі порушень академічної добросесності не виявлено.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. Переважна більшість висновків і пропозицій, наведених на сторінках дисертації та публікацій, є належним чином аргументованими. Разом із тим, констатуючи низку переваг дисертаційної роботи В.В. Березюк, слід відмітити й наявність дискусійних та таких, що потребують додаткової аргументації, положень.

1. Дискусійними є визначені авторкою «кримінальні процесуальні функції фіксування судового провадження», які поділено на: генеральну, яка полягає в захисті прав, свобод і законних інтересів кожного участника кримінального провадження, та спеціальні: правоохоронну (правозахисну), виховну, контролючу, компенсаційну (відновлюючу), комунікативну (інформаційну, інтегральну), просвітницьку (с. 22, 64-68). По-перше, на наш погляд, взагалі не є коректним вести мову про «функції фіксування», оскільки розуміння фіксування як гарантії реалізації права особи на справедливий суд, обґрутоване у дисертації, передбачає, що фіксування виступає засобом забезпечення прав людини та досягнення інших завдань

у кримінальному провадженні, тому не може мати самостійних функцій, окрім власне фіксації. По-друге, виокремлені авторкою функції не можна вважати кримінальними процесуальними, адже традиційне розуміння останніх відносить до їх числа обвинувачення, захист, вирішення справи, підтримання цивільного позову і заперечення проти нього тощо. Отже, в цьому контексті коректніше було б говорити про завдання чи значення фіксування судового провадження, або ж про те, які соціальні функції забезпечуються з його допомогою.

2. Викликає сумніви пропозиція дисерантки щодо запровадження такої форми «офіційного» фіксування судового провадження як стенографування. Погоджуючись з важливістю додаткового забезпечення можливості відтворення повного перебігу судового провадження в разі пошкодження чи втрати технічного запису, не можна не відмітити, що стенографування ажніяк не може вважатися «новою» формою фіксування, адже її основи були створені ще в XIX столітті. На сьогодні більш перспективним вбачається впровадження нових форм фіксування, побудованих на застосуванні новітніх інформаційних технологій, тому звернення до стенографування видається дещо архаїчним. Звертає на себе увагу й та обставина, що на стор. 88-89 дисертації, де викладено цю пропозицію, не наводяться достатні аргументи на користь її впровадження.

Крім того, дана пропозиція сформульована авторкою відразу у двох розділах наукової новизни: «вперше» (на стор. 23 дисертації) та «удосконалено» (на стор. 25). Вочевидь, в цьому вбачається технічна помилка з її боку, однак разом з тим потребує з'ясування, який ступінь наукової новизни дисерантка надає цим положенням, та чим аргументує свою позицію.

3. Визначаючи суб'єктами фіксування не лише суд, секретаря судового засідання, а й інших осіб, присутніх в залі судового засідання, незалежно від наявності в них процесуального статусу, дисерантка, на наш погляд, необґрунтовано розширює коло таких суб'єктів на сторонніх осіб, які

не мають процесуального статусу у кримінальному провадженні. Це, зокрема, йде у розріз зі сформульованим нею визначенням поняття «фіксування судового провадження», під яким розуміється кримінальна процесуальна діяльність, що здійснюється відповідними суб'єктами, оскільки з такого підходу випливає, нібіто будь-яка присутня в залі судового засідання особа, яка не має процесуального статусу, здійснює кримінальну процесуальну діяльність. Зважаючи на це, варто уточнити підхід авторки до визначення суб'єктів фіксування судового провадження, а також уточнити критерії, за якими здійснюється віднесення тих чи інших осіб до їх числа.

4. У дисертації наводиться чимало даних, які безпосередньо не стосуються предмета дослідження. Передусім це стосується підрозділу 1.1 «Генеза розвитку вітчизняного законодавства і наукової думки щодо фіксування судового провадження». Так, на стор. 30-33 авторка докладно описує судочинство часів Київської Русі, за наслідками якого лише на стор. 33 робить один-єдиний висновок, що фіксування судового провадження як такого не існувало. Схожий підхід спостерігається щодо дослідження періоду часів дії Литовських статутів (стор. 34-35), де замість зосередження уваги на повноваженнях писаря, які хоча б побічно стосуються фіксування судового провадження, авторка описує загальні положення історії тогочасного судочинства, а також наступних історичних періодів. Такий підхід дещо «розмиває» логічність і послідовність викладу матеріалу, присвяченого досить вузькій і конкретній науковій проблематиці фіксування судового провадження. В той же час, у зазначеному підрозділі, всупереч його назві, фактично не розкрито питань генези розвитку наукової думки щодо фіксування судового провадження.

Разом із тим слід підкреслити, що наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведенного дослідження. Аналіз дисертації В.В. Березюк показав, що робота має належний ступінь наукової новизни, а її результати мають теоретичну та практичну значущість, адже сформульовані в ній висновки та пропозиції можуть бути використані: а) в науково-

дослідницьких цілях – для подальшого опрацювання проблематики фіксування судового провадження; б) у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні кримінального процесуального законодавства України; в) у судовій діяльності – з метою надання практичної допомоги слідчим суддям і суддям у застосуванні закону в частині фіксування судового провадження; г) у навчально-методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів із кримінального процесу, а також під час викладання курсу кримінального процесу та суміжних навчальних дисциплін.

Висновок. Дисертація Березюк Вікторії Володимирівни на тему «Фіксування судового провадження як гарантія права на справедливий суд у кримінальному процесі» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій містяться нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, яке має істотне значення для розвитку науки кримінального процесу та правозастосовної практики. Дисертаційна робота відповідає всім вимогам, передбаченим постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р. № 44, а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40, а її авторка – Березюк Вікторія Володимирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу,
декан факультету прокуратури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Володимир Маринів

